

Stockholm den 22 juni 2010

Helsingborgs tingsrätt
Box 712
251 07 Helsingborg

Ansökan om stämning

Kärande:

1. Peter Nilsson
2. Stefan Nilsson
3. Lars Nilsson
4. Anders Nilsson
5. Klas Bille
6. Lars Johansson

Personuppgifter för 1–6, se bilaga 1

Ombud:

Jur. kand. Clarence Crafoord
Jur. kand. Gunnar Strömmer

Centrum för rättvisa, Box 2215, 103 15 Stockholm

Svarande:

1. Svenska Kommunalarbetareförbundet, 802001-7888
Box 19039, 104 32 Stockholm
2. Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet, 802001-9892
Box 55525, 102 04 Stockholm

Saken: Skadestånd, m.m.

Med stöd av bifogade fullmakter får vi härmed ansöka om stämning och anföra följande.

Yrkanden

1. Peter Nilsson, Stefan Nilsson, Lars Nilsson, Anders Nilsson, Klas Bille och Lars Johansson (Arbetstagarna) yrkar att Svenska Kommunalarbetareförbundet (Kommunal) och Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet (SLA) solidariskt ska förpliktas att till var och en av dem utge ideellt skadestånd med 50 000 kr jämte ränta enligt 4 och 6 §§ räntelagen (1975:635) från dagen för delgivning av stämningsansökan till dess betalning sker.

2. Arbetstagarna yrkar vidare att Kommunal ska förpliktas att till var och en av dem utge ekonomiskt skadestånd med belopp som anges i bilaga 2, kolumn B. På dessa belopp yrkar Arbetstagarna ränta enligt följande:

- a. enligt 2 § 2 st. och 5 § räntelagen, på summan av de belopp som respektive Arbetstagare årligen betalat som granskningsavgift enligt bilagorna 3–8, från den 31 december varje år till den dag som ränta börjar löpa enligt b nedan, samt
- b. enligt 4 och 6 §§ räntelagen, på de sammanlagda belopp avseende ekonomiskt skadestånd som anges i bilaga 2, kolumn B, från det att formellt krav på återbetalning med ränta framställdes den 26 mars 2008 avseende Peter Nilsson, Stefan Nilsson och Lars Nilsson respektive från den 14 maj 2007 avseende Anders Nilsson, Klas Bille och Lars Johansson, till dess betalning sker.

3. Arbetstagarna yrkar slutligen ersättning för sina rättegångskostnader med ett belopp som kommer att anges senare.

Grunder

4. Arbetstagarnas negativa föreningsfrihet har kränkts genom att de mot sin vilja har tvingats att betala 1,5 procent av sina bruttolöner avseende s.k. granskningsavgifter, som enligt Arbetsdomstolens praxis är att likställa med medlemsavgifter, till en fackförening med en politisk agenda som de vare sig vill vara med i eller på annat sätt stödja. Skyldigheten för Arbetstagarna att betala granskningsavgifter har grundats på det kollektivavtal som gällt för deras respektive anställningar. Den enda möjligheten för Arbetstagarna att undvika att betala granskningsavgifter var att gå med i en annan fackförening. Den negativa

föreningsfriheten, dvs. rätten att stå utanför en förening, skyddas i svensk rätt av artikel 11 i Europakonventionen.

5. Därutöver har uttaget av granskningsavgifter inneburit en kränkning av Arbetstagarnas rätt till respekt för sin egendom enligt artikel 1 i det första tilläggsprotokollet till Europakonventionen. Detta eftersom Kommunal inte har redovisat hur inkomsterna från granskningsverksamheten har använts. Det kan därmed inte uteslutas att inkomsterna har använts till förbundets allmänna fackliga verksamhet. Dessutom har det inte skett någon lönegranskning som har kommit Arbetstagarna till del. Kommunal har själva vidgått att det inte har skett någon lönegranskning under en period om flera år trots att Arbetstagarna har fakturerats granskningsavgifter. Arbetstagarna har inte heller haft något behov av lönegranskning eftersom de har haft fasta löner.

6. På grund av kollektivavtalet har Arbetstagarna lidit ekonomisk och ideell skada. SLA och Kommunal har som avtalsparter ett gemensamt ansvar för det aktuella kollektivavtalets innehåll. Kollektivavtalet har varit en nödvändig förutsättning för avgiftsuttaget och Kommunal och SLA har därmed bidragit till samma skada och är således solidariskt skadeståndsansvariga. Eftersom det är Kommunal som har erhållit granskningsavgifterna har Arbetstagarna valt att rikta det ekonomiska skadeståndskravet enbart mot Kommunal.

Processuella frågor

7. Arbetstagarna har, med stöd av 10 kap. 8 § rättegångsbalken (RB) (*forum delicti*), valt att väcka talan mot Kommunal och SLA vid Helsingborgs tingsrätt. De i målet aktuella skadorna får anses ha uppkommit i anslutning till Arbetstagarnas arbetsplatser som ligger inom Helsingborgs tingsrätts domsaga.

8. Käromålen mot Kommunal och SLA stödjer sig på väsentligen samma grund. Arbetstagarna begär därför att målen handläggs gemensamt med stöd av 14 kap. 2 § RB.

9. Om målen inte skulle anses stödja sig på väsentligen samma grund bör målen ändå handläggas gemensamt enligt 14 kap. 6 § RB eftersom detta skulle vara till gagn för utredningen.

Sakomständigheter

Inledning

10. Peter Nilsson, Lars Nilsson och Stefan Nilsson var anställda som trädgårdsanläggare hos företaget Väla Mark & Trädgård AB (Väla) i Helsingborg. Välas verksamhet bedrevs fram till 1999 i bolaget Karlfa M & T Aktiebolag (Karlfa), varefter personalen övergick till Väla.

11. Anders Nilsson, Lars Johansson och Klas Bille var anställda som trädgårdsanläggare hos företaget UteTjänst i Bjuv med firma Utetjänst i Sverige AB (Utetjänst).

12. Väla och Utetjänst bedriver trädgårds- och anläggningsarbeten. Arbetsuppgifterna består bland annat i gräsklippning, beskärning och annat arbete som behöver göras på grönytor. Arbetstagarna har under sina respektive anställningar haft fast tidlön. Verksamheten bedrivs inom ett område där Kommunal och SLA tecknar kollektivavtal.

13. Med undantag för Stefan Nilsson, som gick med i Kommunal en kort period under 2006 i syfte att få tillgång till redovisning rörande de granskningsavgifter som han erlagt, varom mera nedan, var ingen av Arbetstagarna medlem i någon fackförening under den i målet relevanta perioden.

14. Arbetstagarnas respektive anställningsförhållande lydde under kollektivavtal. Under perioden från den 1 november 2005 till den 1 mars 2007 gällde Riksavtal för trädgårdsanläggningsbranschen mellan Kommunal och SLA (kollektivavtalet). Kommunal inträdde som avtalspart år 2002 sedan man gått samman med och övertagit Svenska Lantarbetareförbundets medlemmar. Både det nu aktuella kollektivavtalet och det avtal som föregick detta innehöll bestämmelser om lönegranskning och granskningsavgift. Dessa bestämmelser har i allt väsentligt haft samma innebörd under den i målet relevanta perioden. Bestämmelsen om granskningsavgifter i kollektivavtalet fanns i det ovan nämnda avtalets § 7 p. 12 och hade följande lydelse:

”Förbundets avdelningskontor äger rätt att på arbetsplats fortlöpande granska löneförhållandena vid såväl ackords- som tidlönearbete. Avdelningskontoret äger därmed rätt att ta del av ackordsöverenskommelser, ackordsräkningar, fördelningslistor och avlöningslistor. Företag och avdelningskontor har att på

dessa grunder överenskomma om hur förbundets granskningsarbete lämpligen genomföres.

Arbetsgivaren har för täckande av avdelningskontorets granskningsarbete att innehålla 1,5 procent av arbetstagarens lönesumma. Beloppet skall efter avdelningskontorets debitering utbetalas till förbundet. Har granskning av löneförhållandena icke ägt rum inom tre månader efter avlöningstillfället skall av arbetsgivaren innehållen lönesumma återbetalas till arbetstagaren.

Anm. Parterna är ense om att arbetstagare, som är medlem i arbetstagarorganisation som ej är ansluten till Landsorganisationen i Sverige, hos arbetsgivaren kan begära att avdrag för granskning av lönebesked icke får ske.”

15. Arbetstagarna har på grund av gällande kollektivavtal betalat 1,5 procent av sina bruttolöner under sina anställningar till Kommunal med belopp som anges i bilagorna 3–8.

Arbetstagarnas inställning till Kommunal och granskningsavgifterna

16. Arbetstagarna har valt att inte vara medlemmar i Kommunal. Skälen för detta har varit såväl principiella som praktiska. Principiella i det att man inte har velat stödja ett fackförbund med en politisk agenda. Praktiska i det att man inte har ansett sig behöva någon lönegranskning av en fast tidlön. Arbetstagarnas kritik mot granskningsavgifterna har successivt växt under den i målet relevanta perioden, eftersom ingen av dem har upplevt att de erhållit någon lönegranskning trots att de debiterats stora summor pengar. Med anledning av detta har Arbetstagarna också försökt att få besked från Kommunal om hur deras pengar har använts, dock utan att få några besked.

Arbetstagarnas tidigare krav på återbetalning

17. En av Arbetstagarna, Stefan Nilsson, har vid upprepade tillfällen under cirka tio års tid försökt att få besked från Kommunal hur inkomsterna från granskningsavgifterna från de oorganiserade arbetstagarna har använts. Vid ett tillfälle fick han beskedet att pengarna användes för att finansiera utbildningskurser för Kommunals medlemmar. Vid ett annat tillfälle fick han beskedet att Kommunal inte ville lämna ut några uppgifter till arbetstagare som inte var medlemmar i Kommunal. Han gick därför med i Kommunal en kort period under 2006 men fick trots upprepade påtryckningar aldrig del av något redovisningsmaterial. Även Peter Nilsson har på egen hand försökt att få motsvarande besked av Kommunal, dock utan att få några uppgifter.

18. Under 2006 tog arbetstagarna vid Väla genom Stefan Nilsson kontakt med undertecknade för att få hjälp med att formulera krav på återbetalning av granskningsavgifterna som de nu ansåg vara olagliga. Kraven framställdes under hösten 2006. I skrifterna, som undertecknades av arbetstagarna personligen, angavs att kraven i huvudsak vilade på två grunder. För det första anfördes att granskningsavgifterna innebar en påtvingad betalning till en fackförening som man hade valt att stå utanför och att detta innebar en kränkning av deras rätt till negativ föreningsfrihet. Det framhölls i det sammanhanget att fem byggnadsarbetare hade vänt sig till Europadomstolen i ett motsvarande fall (det s.k. Evaldsson-målet, mer om detta nedan). För det andra anfördes också att man menade att Kommunal inte hade utfört något granskningsarbete. Vid denna tidpunkt hade Kommunal också medgett till Stefan Nilsson att det under vissa perioder inte hade skett någon granskning.

19. Återkraven ledde till att Kommunal i ett brev daterat den 7 november 2006, bilaga 9, medgav att det aktuella avdelningskontoret, Kommunal Skåne, inte hade utfört någon lönegranskning på Väla under perioden den 1 januari 1999 till den 30 juni 2003 men att förbundet trots detta hade fakturerat granskningsavgifter för samma period. Kommunal förklarade sig därför villigt att återbetala de granskningsavgifter som avsåg denna period. I övrigt tillbakavisades arbetstagarnas krav. Viss återbetalning skedde sedermera med belopp som anges i bilaga 2, kolumn C. Arbetstagarna kunde emellertid konstatera att de belopp som betalades ut understeg vad man hade betalat och de hade heller inte fått någon ränta på sina pengar. Mot denna bakgrund framställde arbetstagarna vid Väla sina krav på nytt under våren 2008. Kommunal återkom emellertid aldrig.

20. Under våren 2007 framställde även arbetstagarna från Utetjänst motsvarande krav på återbetalning mot Kommunal. I ett brev daterat den 13 december 2007 tillbakavisade Kommunal kraven och menade att förbundet, efter en genomgång av granskningsunderlaget som Utetjänst hade skickat till Kommunal Skåne, hade konstaterat att granskning hade skett av arbetstagarnas löner i enlighet med kollektivavtalets regler, se bilaga 10.

21. Efter flera misslyckade informella påstötningar på Kommunal från enskilda arbetstagare beslöt sig Arbetstagarna under våren 2010 för att på nytt framställa formella återbetalningskrav samt krav på redovisning av hur deras pengar hade använts. Denna gång ställdes kraven till både Kommunal och SLA.

22. Kommunal svarade på kraven, bland annat i brev daterat den 3 juni 2010. Kommunal förklarade sig berett att återbetala ytterligare belopp jämte ränta till arbetstagarna på Väla avseende den period som det inte hade skett någon lönegranskning. Kommunal vidhöll dock sin inställning och tillbakavisade övriga krav från Väla och samtliga krav från arbetstagarna på Utetjänst. För första gången lämnade förbundet också vissa uppgifter om vilka kostnader och intäkter som varit förenade med granskningsverksamheten. Någon redovisning i egentlig mening i form av budgetar eller årsredovisningar bifogades dock inte.

23. SLA har muntligen tillbakavisat Arbetstagarnas krav och angett att man inte anser sig skadeståndsskyldig.

Utveckling av talan

Disposition

24. Det s.k. Evaldsson-målet utgör en naturlig utgångspunkt för de frågor som ska behandlas i förevarande fall. Evaldsson-målet, som likt förevarande mål handlar om skyldigheten för oorganiserade arbetstagare att betala granskningsavgifter, prövades först i Arbetsdomstolen (AD 2001 nr 20) och sedermera av Europadomstolen i målet *Evaldsson m.fl. mot Sverige*, dom den 13 februari 2007. Som en rättslig bakgrund kommer därför först att redogöras för dessa avgöranden. Därefter kommer att i separata avsnitt redogöras för kränkningarna av Arbetstagarnas negativa föreningsfrihet respektive äganderätt.

Rättslig bakgrund: Det s.k. Evaldsson-målet

25. I målet AD 2001 nr 20 prövade Arbetsdomstolen om det innebar en kränkning av fem oorganiserade arbetstagares negativa föreningsfrihet att de på grund av kollektivavtal mellan Sveriges Byggindustrier och Svenska byggnadsarbetareförbundet (Byggnads) tvingades att betala motsvarande 1,5 procent av sin lön till Byggnads avseende granskningsavgifter.

26. Arbetsdomstolens utgångspunkt var att en skyldighet för *organiserade* arbetstagare att betala granskningsavgifter till ett annat fackförbund än sitt eget innebar en kränkning av deras *positiva* föreningsfrihet. Knäckfrågan i målet var således om skyddet för den negativa föreningsfriheten var likställt med den positiva.

27. Arbetsdomstolen framhöll att skyddet för den negativa föreningsfriheten i svensk rätt i praktiken begränsar sig till artikel 11 i Europakonventionen och att detta borde medföra "en viss försiktighet i rättstillämpningen". Vidare bekräftade domstolen sitt tidigare ställningstagande i AD 1998 nr 17 att skyddet för den negativa föreningsfriheten kan åberopas i tvister mellan enskilda.

28. Arbetsdomstolen redogjorde vidare för sin egen relativt fylliga praxis om förhållandet mellan den positiva föreningsfriheten och mättnings- och granskningsavgifter samt för Europadomstolens praxis. Arbetsdomstolen anförde att skyldigheten för de oorganiserade arbetstagarna att betala granskningsavgifter till Byggnads "i ett föreningsrättsligt perspektiv" var att betrakta som ett ekonomiskt bidrag till Byggnads "allmänna fackliga verksamhet" och att det "naturligtvis [kan] uppfattas som stötande för en arbetstagare, som valt att inte vara medlem i förbundet och som inte anser sig ha någon nytta av förbundets lönegranskning, att tvingas bidra ekonomiskt till denna verksamhet".

29. Som bakgrund till det nyss sagda kan följande anföras i förtydligande syfte. Arbetsdomstolen har i sin praxis bedömt att det föreligger en viktig skillnad mellan å ena sidan avgifter som utgör vederlag för granskning av fasta tidlöner (granskningsavgifter), som förevarande fall handlar om, och å andra sidan avgifter som utgör vederlag för mätning av ackordsarbete (mättningsarvode). Arbetsdomstolen har betraktat det senare förfarandet och det därtill knutna mättningsarvodet som ett tekniskt förfarande för åstadkommande av bevisning om det utförda arbetet som inte i sig är föreningsrättskränkande. Däremot har Arbetsdomstolen bedömt att granskningsverksamhet gällande fasta tidlöner har en "annan karaktär" och att dessa "i helt annan utsträckning än mättningsförfarandet [främjar] den allmänna fackliga verksamheten" och att en skyldighet att erlägga en sådan avgift kan aktualisera en kränkning av den positiva föreningsfriheten (se AD 2001 nr 20 med där anmärkta rättsfall).

30. Arbetsdomstolen ansåg emellertid inte att det rörde sig om en kränkning av de oorganiserade arbetstagarnas negativa föreningsfrihet. Enligt Arbetsdomstolen gav Europadomstolens praxis inte stöd för slutsatsen att den negativa föreningsfriheten hade ett lika starkt skydd som den positiva. Det kunde enligt Arbetsdomstolen endast bli fråga om en kränkning av den negativa föreningsfriheten om avdragen för granskningsavgifter kunde ses som "en stark påtryckning mot de oorganiserade arbetstagarna att bli medlemmar i förbundet", och så bedömdes inte vara fallet.

31. Fallet gick emellertid vidare till Europadomstolen, som i dom den 13 februari 2007 fällde Sverige för att inte ha vidtagit adekvata åtgärder för att skydda de oorganiserade arbetstagarnas rättigheter enligt Europakonventionen. Något oväntat hade Europadomstolen valt att i första hand pröva målet som en fråga om skydd för de oorganiserade arbetstagarnas egendom.

32. Europadomstolen tog nämligen fasta på dels att den kollektivavtalsgrundade skyldigheten att erlagga granskningsavgifter innebar en inskränkning i arbetstagarnas äganderätt (se domen § 52), dels att kollektivavtalet angav att avgiften endast fick tas ut och användas för att täcka kostnaderna för utfört granskningsarbete (se § 57). Med denna utgångspunkt blev den avgörande frågan om inskränningen i de oorganiserade arbetstagarnas äganderätt svarade mot det angivna syftet, dvs. om det var proportionerligt (se §§ 55 ff.). Mot bakgrund av att staten/Byggnads inte på ett tillfredsställande sätt hade särredovisat inkomster respektive utgifter för den aktuella granskningsverksamheten, och att det därmed inte kunde uteslutas att vinst hade uppstått eller att inkomster hade använts till annat än det angivna syftet, konstaterade Europadomstolen att de oorganiserade arbetstagarnas äganderätt hade kränkts (se §§ 61–64). Europadomstolen framhöll särskilt att den bristande transparensen var särskilt allvarlig när det i ett fall som det förevarande handlade om påtvingade avgifter till en förening med en politisk agenda som arbetstagarna inte sympatiserade med (§ 62). Vid denna utgång i sak fann Europadomstolen, som den ofta gör i dylika situationer, att det inte var nödvändigt att pröva frågan om samma omständigheter också kunde innebära en kränkning av de oorganiserade arbetstagarnas negativa föreningsfrihet (se § 67). Denna fråga lämnades således öppen.

33. Den svenska domaren, Elisabet Fura-Sandström, anförde emellertid i ett tillägg till domen att hon för egen del hade föredragit att i första hand pröva målet som en fråga om negativ föreningsfrihet. Hon anförde vidare att hon bedömde att omständigheterna i målet omfattades av tillämpningsområdet för den negativa föreningsfriheten och att hon, på grundval av den argumentation som *Arbetsdomstolen* framförde, skulle ha fällt Sverige: "[U]sing the same reasoning as the national court, I find that the complaint falls within the ambit of Article 11 and, contrary to the national court, that there was a violation, since the Government failed in their positive obligation to protect the interests of the applicants."

Kränkningen av Arbetstagarnas negativa föreningsfrihet

34. Arbetstagarnas inställning är att omständigheterna i förevarande fall är jämförbara med omständigheterna i Evaldsson-målet. Arbetsdomstolens och Europadomstolens domar kan således tjäna som vägledning vid bedömningen av Arbetstagarnas anspråk. Arbetstagarna vill emellertid understryka att Arbetsdomstolens slutsats i sak inte längre kan betraktas som uttryck för gällande rätt mot bakgrund av senare års praxis från Europadomstolen.

35. Arbetstagarna anför följande omständigheter till stöd för att deras negativa föreningsfrihet enligt artikel 11 i Europakonventionen har kränkts.

36. *För det första:* Granskningsavgiften ska betraktas som ett bidrag till Kommunals allmänna fackliga verksamhet och ska därmed likställas med en påtvingad medlemsavgift. Arbetsdomstolen uttalade i AD 2001 nr 20 att det "i ett föreningsrättsligt sammanhang inte förefaller motiverat att göra en åtskillnad mellan granskningsverksamheten och den allmänna fackliga verksamheten" när det handlar om granskning av fasta tidlöner. Att en avgift till den allmänna fackliga verksamheten "uppenbarligen" är att likställa med en medlemsavgift framgår av AD 1954 nr 19, som Arbetsdomstolen också redogjorde för i Evaldsson-målet.

37. *För det andra:* Arbetstagarna har haft såväl principiella som praktiska skäl att inte söka medlemskap i Kommunal, som är en organisation med en politisk agenda. Som Arbetsdomstolen också påpekade i AD 2001 nr 20 har denna faktor stor betydelse vid bedömningen. Det framgår nämligen av Europadomstolens praxis att åsikts- och yttrandefriheten har ett nära samband med föreningsfriheten (se t.ex. Pellonpää, Europeiska människorättskonventionen, 2007, s. 545).

38. *För det tredje:* Den enda möjlighet som Arbetstagarna hade för att undvika att behöva betala granskningsavgifter till Kommunal var att ansluta sig till ett annat fackförbund. Enligt Arbetstagarnas mening är detta en omständighet som Arbetsdomstolen avfärdade alltför lättvindigt i AD 2001 nr 20. En annan aspekt som har betydelse i ett föreningsrättsligt perspektiv är att företrädare för Kommunal uppgav för Stefan Nilsson att Kommunal endast lämnade ut redovisningsuppgifter till sina medlemmar. Men trots att Stefan Nilsson av denna anledning gick med i Kommunal fick han inte tillgång till de begärda uppgifterna.

39. *För det fjärde*: Senare avgöranden från Europadomstolen bekräftar en allt starkare trend mot ett erkännande av att skyddsområdet för den negativa föreningsfriheten numera är likställt med den positiva. Europadomstolen uttalade således i sin dom i målet *Sørensen och Rasmussen mot Danmark* från den 11 januari 2006 (appl. nr. 52562/99 och 52620/99) att det inte kan uteslutas att bägge aspekterna av föreningsfriheten ska tillmätas ett principiellt likvärdigt skydd, även om det är svårt att formulera någon abstrakt princip av den innebörden eftersom skyddsområdet måste bedömas från fall till fall:

"The Court does not in principle exclude that the negative and the positive aspects of the Article 11 right should be afforded the same level of protection in the area under consideration. However, it is difficult to decide this issue in the abstract since it is a matter that can only be properly addressed in the circumstances of a given case." (Se domen § 56.)

40. Arbetsdomstolens slutsats, att den negativa föreningsfriheten "inte har ett lika starkt skydd som den positiva föreningsrätten", ger alltså uttryck för en inaktuell och alltför restriktiv tolkning av Europadomstolens praxis rörande den negativa föreningsfriheten. Detta bekräftas även av den svenska domarens tillägg till Europadomstolens dom i Evaldsson-målet.

41. *Sammanfattningsvis*: Ett praktiskt och effektivt skydd för den enskildes negativa föreningsfrihet kräver att han eller hon inte endast skyddas mot faktiskt tvång att gå med i en förening, utan även mot tvång att stödja denna förenings verksamhet ekonomiskt. Detta särskilt när det handlar om föreningar med en politisk agenda. En sådan påtvingad medlemsavgift som det nu handlar om bör alltså i praktiken jämföras med ett sådant tvång att ansluta sig till en fackförening som slår mot själva kärnan av den negativa föreningsfriheten som den garanteras av artikel 11 i Europakonventionen ("strikes at the very substance of the freedom of association guaranteed by Article 11", se *Sørensen och Rasmussen mot Danmark*, § 54) och som innebär att Arbetstagarernas negativa föreningsfrihet har kränkts.

Kränkningen av Arbetstagarernas äganderätt

Skyldigheten att erlägga granskningsavgift har inneburit en inskränkning i Arbetstagarernas äganderätt

42. Arbetstagarerna gör även gällande att skyldigheten för dem att erlägga granskningsavgifter till Kommunal har kränkt deras äganderätt på motsvarande sätt som Europadomstolen bedömde vara fallet i Evaldsson-målet.

43. Det kan först konstateras att skyldigheten att betala granskningsavgifter har inneburit en inskränkning ("interference") i Arbetstagarnas äganderätt (jfr domen § 52). Och på motsvarande sätt som i Evaldsson-målet föreskriver det nu aktuella kollektivavtalet att avgiften endast får tas ut "för täckande av avdelningskontorets granskningsarbete" (se ovan).

44. Den avgörande frågan blir då om inskränkningen i Arbetstagarnas äganderätt har stått i rimlig proportion till det angivna syftet, dvs. att täcka kostnaderna för utfört granskningsarbete (jfr domen § 55).

Kommunal har brutit i sin redovisning av granskningsavgifterna

45. Den avgörande faktorn vid Europadomstolens proportionalitetsprövning var att det på grundval av Byggnads bristande ekonomiska redovisning inte kunde uteslutas att inkomsterna från granskningsverksamheten hade gått till andra ändamål än för att täcka kostnaden för denna:

"[...] the Court finds that the absence of full information enabling a reliable examination of the results of the Union's inspection work and the actual use of the money received for that work raises an issue under Article 1 of Protocol No. 1. As has been noted above, the monitoring fees deducted from the applicants' wages constituted payment for a service provided by *Byggettan*. In accordance with the Construction Agreement, only the actual cost of monitoring was to be covered by the fees. In these circumstances, the applicants were entitled to information which was sufficiently exhaustive for them to verify that the fees corresponded to the actual costs of the inspection work and that the amounts paid were also not used for other purposes. This was even more important as they had to pay the fees against their will to an organisation with a political agenda which they did not support. [...]" (Se domen § 62.)

46. Europadomstolen ställde alltså upp ett krav på tillfredsställande ekonomisk redovisning, och framhöll att ett sådant krav var särskilt viktigt när det handlade om påtvingade avgifter till en organisation med en politisk agenda. Europadomstolen fäste särskild vikt vid att inkomsterna och utgifterna från granskningsavgifterna inte särredovisades i Byggettans årsredovisning ("the annual reports of *Byggettan* do not provide any explanation for the allocation of costs between its business and branch activities", se domen § 58). Sverige fälldes således eftersom de oorganiserade arbetstagarna hade saknat en rimlig möjlighet att kontrollera hur deras pengar hade använts ("a proper opportunity to check how that money was spent", se domen § 63).

47. Efter att ha gått igenom Kommunals och Kommunal Skånes årsredovisningar kan det konstateras att inkomster och utgifter från granskningsverksamheten inte har redovisats särskilt. Det kan på grundval av detta material inte dras några säkra slutsatser om hur Arbetstagarnas pengar har använts. Vidare har Arbetstagarna vid flera tillfällen begärt preciserade redovisningsuppgifter av Kommunal, men inte erhållit detta. De uppgifter som Kommunal har presenterat som svar på Arbetstagarnas senaste krav på återbetalning utgör inte heller något underlag för en tillförlitlig bedömning av vad Arbetstagarnas pengar har använts till.

48. Det kan också konstateras att Arbetstagarna, på samma sätt som de oorganiserade arbetstagarna i Evaldsson-målet, har tvingats att bidra till en organisation med en politisk agenda som de inte stödjer ("an organisation with a political agenda which they did not support", se ovan).

49. Sammanfattningsvis kan det redan på grundval av den bristande redovisningen av Arbetstagarnas pengar konstateras att deras rätt till respekt för sin egendom har kränkts.

Det har inte utförts någon lönegranskning som har kommit Arbetstagarna till del

50. Den bristande redovisningen i Evaldsson-målet innebar att de fem oorganiserade arbetstagarna inte kunde se vad deras pengar hade använts till. I förevarande fall finns det dessutom skäl att anta att Arbetstagarnas pengar har använts till annat än att täcka kostnaderna för den påstådda granskningsverksamheten.

51. För det första ställer sig Arbetstagarna tveksamma till att det över huvud taget har skett någon lönegranskning under den i målet relevanta perioden. Med undantag för Väla som har haft ett fåtal besök av Kommunals representant under 2006 och 2007, där denne under cirka en timme vid varje tillfälle tittat på de anställdas lönebesked, har ingen av Arbetstagarna haft kontakt med, hört något om, eller fått del av något resultat av en sådan granskning. Såvitt Arbetstagarna känner till har lönegranskningen endast inneburit att deras arbetsgivare har sammanställt och skickat lönelistor till Kommunal Skåne, som sedan fakturerat avgifterna. Att graden av nytta av granskningen har betydelse vid proportionalitetsprövningen framgår av § 56 i Europadomstolens dom i Evaldsson-målet. För det andra stärks denna uppfattning av att Kommunal själva har medgett att det under flera års tid inte har skett någon lönegranskning, i vart fall inte

avseende arbetstagarna vid Väla, som lyder under samma avdelningskontor som Utetjänst. Och för *det tredje* har Arbetstagarna under alla omständigheter svårt att se det berättigade i ett avgiftsuttag på 1,5 procent av löneunderlaget för kontroll av fasta tidlöner där huvuddelen av arbetet, dvs. att sammanställa lönelistorna, har skötts av Arbetstagarnas arbetsgivare.

Sammanfattning

52. Omständigheterna i Evaldsson-målet är i princip helt överensstämmande med förevarande fall. Av Kommunals och Kommunal Skånes årsredovisningar går inte att utläsa hur granskningsavgifterna har använts. Kommunal har inte specificerat inkomster och utgifter med hänsyn till de olika verksamhetsgrenarna i tillräcklig mån för att det ska vara möjligt att bedöma om pengarna har använts till annan verksamhet än lönegranskning. Det förhållande att avgifter debiterats för perioder då det har medgetts att granskning inte har skett tyder på att intäkterna använts till annan facklig verksamhet än lönegranskning.

53. Vid en sammantagen bedömning av ovanstående omständigheter har uttagandet av granskningsavgifter från Arbetstagarna inneburit en oproportionerlig inskränkning av deras äganderätt. Detta får till följd att uttagandet av avgiften måste anses stå i strid med Europakonventionen och därmed även i strid med svensk lag.

Kommunal och SLA är solidariskt skadeståndsskyldiga

54. Skyldigheten för staten att utan direkt stöd i lag utge skadestånd vid konventionskränkningar har i svensk rätt etablerats och utvecklats genom ett flertal avgöranden från Högsta domstolen (NJA 2003 s. 217, NJA 2005 s. 462, NJA 2005 s. 805, NJA 2007 s. 295, NJA 2007 s. 584). Det kan idag inte anses råda tvivel om att kränkningar av samtliga rättigheter i Europakonventionen kan berättiga till skadestånd.

55. I NJA 2009 s. 463 slog Högsta domstolen fast att även kommuner utan särskilt lagstöd kan åläggas skyldighet att betala skadestånd vid överträdelser av Europakonventionen.

56. Den för detta mål centrala frågan om enskilda subjekts skadeståndsansvar i förhållande till andra enskilda subjekt kom upp i NJA 2007 s. 747. Målet rörde en

försäkringstagare som i smyg bevakats av sitt försäkringsbolag och som krävt bolaget på ersättning för detta intrång i hennes privatliv med åberopande av bland annat artikel 8 i Europakonventionen. Högsta domstolen fastslog bland annat följande:

”Vid en samlad bedömning, och då förutsebarhet har ett centralt rättsstatligt värde, får övervägande skäl anses tala mot att en enskild skall kunna åläggas att betala skadestånd på grund av en handling eller underlåtenhet som innebär överträdelse av artikel 8 Europakonventionen i fall där skadeståndsskyldighet på grund av handlingen eller underlåtenheten inte följer av gällande svensk skadeståndsrätt ens inom ramen för en fördragskonform tillämpning.”

57. När det handlar om skyddet för den negativa föreningsfriheten och äganderätten och konventionens tillämplighet på relationer mellan privata parter på den svenska arbetsmarknaden finns det emellertid starka skäl för en annan bedömning avseende förutsebarheten och konventionens tillämplighet.

58. Redan av Arbetsdomstolens avgörande i Kellerman-målet från 1998 (AD 1998 nr 17, samma ställningstagande i Evaldsson-målet, AD 2001 nr 20) följer att Europakonventionen gäller mellan enskilda på arbetsmarknadens område. Arbetsdomstolen konstaterade att det följer av inkorporeringen av Europakonventionen att sådana artiklar i konventionen som kan vara av betydelse i förhållandet mellan enskilda (som föreningsfriheten och äganderätten) också ska kunna tillämpas i tvister mellan dem. Detta uttalande är av stor betydelse vad gäller förutsebarheten för arbetsmarknadens parter i fråga om rätten till skadestånd på grund av konventionskränkningar.

59. När staten har lämnat över en stor del av ansvaret för villkoren på arbetsmarknaden från det allmänna till arbetsmarknadens parter måste ansvar också kunna utkrävas direkt av dessa. Europadomstolens hållning härvidlag illustreras väl genom följande två uttalanden i domen i Evaldsson-målet, som tar sikte på förhållandena på den svenska arbetsmarknaden:

“[I]t has been left to the parties on the labour market to regulate wages and various other work conditions through collective agreements and [...] there is no State authority overseeing compliance with these agreements.” (§ 54)

”[A] system which, as in the present case, in reality delegates the power to legislate, or regulate, important labour issues to independent organisations acting on that market requires that these organisations are held accountable for their activities.” (§ 63)

60. Det kan mot denna bakgrund inte sägas vara en oförutsebar konsekvens att skadeståndsansvar uppstår som en följd av en handling som arbetsmarknadens parter vidtar och som leder till att rättigheter i Europakonventionen kränks. Högsta domstolens beslut i NJA 2007 s. 747, som måste tolkas konventionskonformt, kan inte heller förstås som att alla privata subjekt som kränker konventionsrättigheterna får en form av friskrivning beträffande ansvaret, utan en bedömning måste ske från fall till fall.

61. I senare års praxis från Europadomstolen har nationella domstolars ansvar att tillse att enskildas rättigheter inte kränks av andra enskilda subjekt betonats allt mer. Ett exempel är Europadomstolens dom i målet *Khurshid Mustafa och Tarzibachi mot Sverige* (dom den 16 december 2008). Målet gällde en privat hyresvärd, som hade vräkt en familj från deras lägenhet på grund av att de hade en parabolantenn monterad på husets fasad. Skälet till att de hade antennen var att de skulle kunna ta emot kultur- och nyhetssändningar på sitt hemspråk. Vräkningen ansågs inte vara en proportionerlig åtgärd och utgjorde därmed en kränkning av rätten att ta emot information enligt artikel 10 i Europakonventionen.

62. Fallet *Khurshid Mustafa och Tarzibachi mot Sverige* är särskilt intressant för det förevarande målet dels då det handlar om Europakonventionens horisontella effekt (rättsliga betydelse i förhållandet mellan enskilda parter), dels eftersom målet rör artiklarna 9 och 10 om rätten till tankefrihet och informationsfrihet – rättigheter som är tätt förknippade med föreningsfriheten i artikel 11. Enligt Europadomstolen ska artikel 11 i Europakonventionen läsas i ljuset av artiklarna 9 och 10 (se *Young, James och Webster mot Förenade Konungariket*, dom den 13 augusti 1981).

63. Europadomstolen betonade i fallet *Khurshid Mustafa* att Europakonventionen innebär att nationella domstolar inte får vara passiva när ett privat subjekt kränker ett annat privata subjekts rättigheter:

”33. Admittedly, the Court is not in theory required to settle disputes of a purely private nature. That being said, in exercising the European supervision incumbent on it, it cannot remain passive where a national court's interpretation of a legal act, be it a testamentary disposition, a private contract, a public document, a statutory provision or an administrative practice appears unreasonable, arbitrary, discriminatory or, more broadly, inconsistent with the principles underlying the Convention (see *Pla and Puncernau v. Andorra*, 13 July 2004, § 59, ECHR 2004-VIII).”

64. Som framgår ovan får en nationell domstols bedömning inte leda till ett resultat som är oskäligt, godtyckligt eller oförenligt med de principer som ligger till grund för Europakonventionen. Att fastslå att det skulle vara tillåtet för Kommunal och SLA att utkräva granskningsavgifter grundat på ett system i ett kollektivavtal som är oförenligt med Europakonventionen, skulle enligt Arbetstagarna brista på alla dessa punkter. Som framgår av både Kellerman-domen och Evaldsson-domen, kan det inte heller anses vara en oförutsebar konsekvens att de handlingar, som i detta fall medfört en kränkning av både föreningsfriheten och äganderätten, medför skadeståndsskyldighet för Kommunal och SLA.

65. Arbetstagarna har drabbats av både ekonomisk och ideell skada som en direkt följd av att bestämmelserna om granskningsavgifter har tillämpats på dem. Kollektivavtalet har varit en nödvändig förutsättning för att Kommunal skulle kunna debitera granskningsavgifter från Arbetstagarna. Kommunal och SLA har alltså bidragit till samma skada och är därmed solidariskt ansvariga för denna (jfr 6 kap. 4 § skadeståndslagen). Även om det är Kommunal som rent faktiskt har tagit ut granskningsavgifterna, har förbundet gjort detta på grund av det kollektivavtal som SLA och Kommunal i egenskap av avtalslutande parter har ett gemensamt ansvar för.

66. Eftersom det är Kommunal som har tagit ut granskningsavgifterna har Arbetstagarna emellertid valt att rikta det ekonomiska skadeståndskravet enbart mot Kommunal.

Skadeståndets storlek

Ideell skada

67. Högsta domstolen uttalade i det så kallade Lundgren-målet (NJA 2005 s. 462) att det måste betraktas som en naturlig utgångspunkt att vid prövningen av skadeståndet ta hänsyn till Europadomstolens praxis. I Evaldsson-målet framhöll Europadomstolen att behovet av insyn, en garanti för att intäkterna inte överstiger vad som motsvarar den verkliga kostnaden för granskningen och att de inbetalade pengarna inte används i något annat syfte, är särskilt stort i ett fall som det förevarande, när en oorganiserad arbetstagare tvingats stödja en fackförening som han inte ville vara med i (se § 62 i domen). I Evaldsson-målet tillerkände Europadomstolen de klagande 5 000 euro vardera, vilket motsvarar det ideella skadestånd som Arbetstagarna begär vardera.

Ekonomisk skada

68. Det ekonomiska skadeståndet motsvarar de granskningsavgifter som dragits från Arbetstagarnas löner under den relevanta perioden med avdrag för vad Kommunal har återbetalat och anges i bilaga 2. Specifikationer samt underlag finns i bilagorna 3–8.

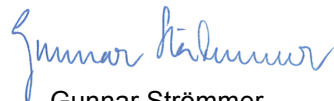
69. Preskriptionsavbrott har skett genom de krav på återbetalning som framställdes under hösten 2006 (Väla) respektive våren 2007 (Utetjänst).

Bevisning

70. Arbetstagarna ber av processekonomiska hänsyn att få återkomma med bevisuppgift när Kommunal och SLA har angett sin inställning till sakomständigheterna i målet.

Som ovan

Clarence Crafoord

Gunnar Strömmer

Bilageförteckning

Bilaga 1: Kärandeparter

Bilaga 2: Yrkanden ekonomiskt skadestånd m.m.

Bilaga 3: Peter Nilsson – Belopp och underlag

- a) Arbetsgivarintyg inkomstår 1996
- b) Spec. självdeklaration inkomstår 1997
- c) Spec. självdeklaration inkomstår 1998
- d) Kopia självdeklaration inkomstår 1999
- e) Kopia självdeklaration inkomstår 2000
- f) Kontrolluppgift inkomstår 2001
- g) Kontrolluppgift inkomstår 2002
- h) Faktura t.o.m. v. 26 2003
- i) Faktura v. 14-26 & v. 40-52 2005
- j) Kontrolluppgift inkomstår 2006
- k) Faktura v. 1-13 2007

Bilaga 4: Stefan Nilsson – Belopp och underlag

- a) Skatteuppgift inkomstår 1999
- b) Skatteuppgift inkomstår 2000
- c) Kontrolluppgift inkomstår 2001
- d) Kontrolluppgift inkomstår 2002
- e) Faktura t.o.m. v. 26
- f) Faktura v. 14-26 & v. 40-52 2005
- g) Kontrolluppgift inkomstår 2006

Bilaga 5: Lars Nilsson – Belopp och underlag

- a) Kontrolluppgift inkomstår 2001
- b) Kontrolluppgift inkomstår 2002
- c) Faktura t.o.m. v. 26 2003
- d) Faktura v. 14-26 & 40-52 2005
- e) Kontrolluppgift inkomstår 2006

Bilaga 6: Anders Nilsson – Belopp och underlag

- a-k) Fakturor 1999-2001
- l) Uppgift från Utetjänst kvartal 1 2002

Bilaga 7: Klas Bille – Belopp och underlag

- a-k) Fakturor 1999-2001
- l) Uppgift från Utetjänst kvartal 1 2002
- m-u) Fakturor kvartal 2 2002 - kvartal 2 2004
- v) Uppgift från Utetjänst kvartal 3 2004
- x) Faktura kvartal 4 2004

Bilaga 8: Lars Johansson – Belopp och underlag

- a-k) Fakturor 1999-2001
- l) Uppgift från Utetjänst kvartal 1 2002
- m-u) Fakturor kvartal 2 2002-kvartal 2 2004
- v) Uppgift från Utetjänst kvartal 3 2004
- x) Faktura kvartal 4 2004

Bilaga 9: Brev från Kommunal angående Väla den 7 november 2006

Bilaga 10: Brev från Kommunal angående Utetjänst den 13 december 2007

Yrkanden ekonomiskt skadestånd m.m.

Bilaga 2

A. Kärande	B. Yrkande om ekonomiskt skadestånd	C. Återbetalade belopp avseende 1999-2003 (beloppen har avräknats från yrkandena)
Peter Nilsson (Väla Mark & Trädgård)	13 321 kr	7 603 kr
Stefan Nilsson (Väla Mark & Trädgård)	9 812 kr	8 876 kr
Lars Nilsson (Väla Mark & Trädgård)	9 133 kr	4 460 kr
Anders Nilsson (Utetjänst)	12 337 kr	--
Klas Bille (Utetjänst)	17 896 kr	--
Lars Johansson (Utetjänst)	14 778 kr	--